

Iliri kroz riječ i sliku

Amra Šaćić Beća, Salmedin Mesihović, Edin Veletovac, Magični svijet Ilira – historija zaboravljene civilizacije, Mladinska knjiga, Sarajevo, 2021, 420 str.

Nakon velikih kadrovskih i materijalnih gubitaka devedesetih godina 20. stoljeća u naučnim, kulturnim i obrazovnim institucijama, koje su se bavile antičkom prošlosti Zapadnog Balkana i Bosne i Hercegovine činilo se da nije moguće ponovo uspostaviti kapacitete za bavljenje važnim temama iz tog perioda. Ipak, zahvaljujući ozbiljnom radu, prvenstveno na fakultetskim odsjecima za historiju širom BiH, stasale su nove generacije istraživača koje su uspješno nastavile putem Esada Pašalića, Ive Bojanovskog, Envera Imamovića. Među autorima mlađe i srednje generacije posebno se ističu imena Salmedina Mesihovića, Adnana Busuladžića, Amre Šaćić Beća, Edina Veletovca. Publikacije poput ove, u izdanju Mladinske knjige, najbolje svjedoče o navedenim procesima, jer djelo koje prikazujemo predstavlja odličan primjer kontinuiteta proučavanja antike iz predratnog razdoblja i modernih naučnih pristupa novih generacija istraživača. Inače, Mladinska knjiga iz Sarajeva u prethodnim se godinama profilisala kao izdavač publikacija u kojima se obrađuju najvažnije teme iz historije BiH, uz veoma bogatu tehničku opremljenost što je, svakako, slučaj i s ovim izdanjem.

Knjiga *Magični svijet Ilira – historija zaboravljene civilizacije*, pored uvoda, sadrži 17 poglavlja i bibliografiju u kojima se hronološki i tematski obrađuju teme prehistorijskog, protohistorijskog i antičkog razdoblja zapadnog Balkana. Ondje su i analize grčkih mitova povezanih s Ilirima, koji su reminiscencija na stvarne historijske događaje. Posebno treba istaknuti odlične ilustracije i karte Emira Durmiševića koje prate tekstualni dio i djelo daju dodatnu kvalitativnu dimenziju. Naslov knjige vjerovatno je neadekvatan iz perspektive nekoga ko se naučno bavi istraživanjem starog vijeka, ali treba imati u vidu da je djelo nastalo iz potrebe da se nastarija prošlost popularizira među širom publikom koja nije detaljnije upoznata s ovom tematikom, te ga prvenstveno treba posmatrati kao izraz želje da bude što atraktivnije i da privuče pažnju javnosti. Iz sadržaja se jasno vidi da su autori kroz uvodna poglavlja dodatno elaborirali ovo pitanje.

Nakon Uvoda Edin Veletovac je dao detaljan *historijat istraživanja* Ilira. Pored opšteg dijela o historijatu istraživanja ove teme izdvojio je neke od autora hronološkim slijedom, koji su ostavili dubok trag u istraživanju antike u Iliriku. Slijedi poglavlje „Porijeklo Ilira“ u kojem Salmedin Mesihović prati Ilire kroz prehistorijski i protohistorijski razvoj populacije na ovom području, te izlaže rezultate savremenih genetičko-geneoloških istraživanja. Amra Šaćić Beća se u poglavlju „Iliri – junaci grčke mitologije“ bavi najznačajnijim grčkim mitovima koji spominju Ilire. Tako se npr. Iliri i ilirski prostor navode u *Ilijadi*, *Odiseji*, mitu o Argonautima, mitu o Kadmu i Harmoniji, čiji se sin zvao *Illyrius*, kao i u legendama o Diomedu i Joniju. Edin Veletovac autor je poglavlja „Iliri i ilirski prostor u djelima antičkih autora“. Pored materijalnih ostataka, to je najvažnija izvorna građa za proučavanje antičke prošlosti zapadnog Balkana. Predstavljeni su brojni antički autori koji su djelovali u širokom vremenskom intervalu od Alkmana iz 7. st. p. n. e. do kasnoantičkih autora iz 5. i 6. stoljeća.

Poglavlje „Prva ilirska kraljevstva“ tematizira najstarija ilirska kraljevstva, od Taulantskog s kraljem Galaurom na čelu, do Bardilejske dinastije koja je vladala ilirskom državom. Iduće poglavlje pod naslovom „Ardijejska država – kraljevstvo ilirskih gusara“ nastavak je prethodnog poglavlja uz poseban naglasak na najvažniju političku tvorevinu Ilira u doba njihove samostalnosti, a to je kraljevstvo koje su, vjerovatno, osnovali Ardijejci. Prezentirane su najvažnije faze postojanja toga kraljevstva od vladavine kralja Agrona, Teute, Skerdilaide, Pleurata do Gencija, posljednjeg ilirskog kralja, poraženog u sukobu s Rimljanima, čime je sa historijske scene nestalo Ilirsko Kraljevstvo.

Prateći hronologiju historijskih dešavanja slijedi poglavlje „Rim i Iliri – epoha ratova“. Kroz podnaslove koji asociraju na popularnu kulturu poput *Sumrak sage o tvrdoglavim gusarima* ili *Dvoboj za južnu prugu* Mesihović, autor poglavlja, prikazuje postepeno rimsko zauzimanje zapadnog Balkana. Obrađeni su ratovi s Histrima, brojni ratovi s Delmatima, zatim konačno pokoravanje Ardijejaca, te ratovi s Japodima i Skordiscima. Također, detaljno je opisana Oktavijanova vojna kampanja 35-33. g. p. n. e. Upravno-teritorijalna organizacija ilirskog teritorija, kojeg je Rim osvojio prije i nakon Oktavijanove ilirske kampanje, opisana je u poglavlju „Federacija Ilirik“. Posebno je ukazano na važnost te vojne kampanje za konačnu transformaciju Ilirika u pravu rimsku provinciju. U podnaslovu poglavlja „Plinije Stariji i popis ilirskih naroda“ analiziran je dio djela *Historia Naturalis* Plinija Starijeg koji daje detaljne podatke o ilirskim zemljama u ranoj fazi rimske vladavine.

Jedan od najvažnijih događaja u historiji ovih prostora - Veliki ilirski ustanak ili Batonov ustanak – tematiziran je u narednom poglavlju. Kao jedan od vodećih naučnih autoriteta za ovu temu Mesihović je uvjerljivo ukazao na uzroke, ključne događaje u ustanku, glavne aktere s ilirske i rimske strane, te njegov završetak.

Poglavlje „U sjeni orla – rimska uprava u ilirskim zemljama“ predstavlja prikaz uspostave rimske uprave na zapadnom Balkanu u punom smislu riječi. Prikazuje transformaciju i granice Ilirika za vrijeme rimske uprave, rimske komunikacije u Iliriku, odnosno, kasnijim provincijama Dalmaciji i Panoniji, period dok je funkciju namjesnika u provinciji Dalmaciji obavljao Publije Kornelije Dolabela, ilirske vojnike koji su služili u rimskoj vojsci, te se bavi pitanjem romanizacije i identiteta.

U svim sintezama koje tretiraju antičko razdoblje privredne prilike uvijek zauzimaju važno mjesto. Rukopis koji prikazujemo nije izuzetak. Amra Šaćić Beća je na kvalitetan način predstavila najvažnije privredne grane u ilirskim zemljama u doba ilirske samostalnosti i razdoblju rimske vladavine. Istaknuto je značenje stočarstva koje je bilo vjerovatno najvažnija privredna grana u Iliriku. Šaćić Beća prati razvoj stočarstva na ovim prostorima od početka prvog milenija p. n. e., dakle, predilirskog razdoblja, do vremena rimske uprave. Uz stočarstvo, poljoprivreda je bila tradicionalno zanimanje za veliki broj Ilira. Prema istom principu kao u slučaju stočarstva, prikazan je razvoj ove privredne grane u predrimsko i rimsko doba. U strateškom smislu vrlo važna grana privrede bilo je rudarstvo. O tome Šaćić Beća također piše vrlo vješto ukazujući na ključne elemente u razvoju rudarstva prije dolaska Rimljana i značenje te aktivnosti za nastanak raznih narodnosnih zajednica. Uspostava rimske vlasti jednim je dijelom također bila motivisana ilirskim rudnim bogatstvom. To je vidljivo iz narednih potpoglavlja u kojima se prikazuju najvažnije oblasti gdje su Rimljani eksploatisali plemenite metale poput Argentarije i rudnika plemenitih metala u zemlji Dardanaca. Naravno, pored plemenitih metala vrlo važan segment rudarstva u rimskom Iliriku bili su rudnici željeza, posebno u sjeverozapadnom dijelu današnje Bosne. Pored standardnih grana privrede koje smo predstavili, a u skladu

sa novijim naučnim istraživanjima, određena pažnja posvećena je najstarijim tragovima turizma u jugoistočnoj Evropi. Radi se o vrlo aktuelnoj temi koja je posebno zanimljiva u kontekstu razvoja savremenog kulturnog turizma na zapadnom Balkana.

Duhovni svijet Ilira također predstavlja značajan segment njihove historije. U poglavlju „Religija Ilira“ prezentirane su ključne odrednice, od simbola poput spirale ili sunca do svetih životinja poput zmije čije je štovanje imalo univerzalni karakter. Od božanstava su predstavljeni bogovi i boginje koji su specifični za određene ilirske prostore i zajednice, poput Medaura u Rizonu, Binda kod Japoda, Silvana i Dijane kod Delmata, *Dea Dardanica* i manje poznata božanstva Andin, Ata i Taton kod Dardanaca, te histarske i liburnske boginje. Na kraju poglavlja obrađen je odnos rimske religije i ilirskog svijeta. Ukazano je na važnost procesa *interpretatio romana*, širenje rimskih kultova i njihove nosioce.

Pitanje kršćanstva u Iliriku tretirano je u zasebnom poglavlju. Edin Veletovac analizirao je najznačajnija pitanja u vezi sa ovom tematikom: progone kršćana u Dalmaciji i Panoniji, kršćanstvo u Iliriku nakon Milanskog edikta, crkvenu organizaciju u Dalmaciji i južnoj Panoniji, krivovjerja na području zapadnog Ilirika, te pitanje mitraizma.

U poglavlju „Zapadni Ilirik u periodu kasne antike“ predstavljene su upravno-administrativne promjene u provinciji Dalmaciji za vrijeme vladavine Dioklecijana, Konstantina Velikog, Teodozija I, Ostrogota. Područje južne Panonije imalo je nešto drugačiji razvoj u tom periodu. Istaknut je dugoročni značaj Velike seobe naroda na taj prostor i uloga Huna, Ostrogota i Gepida. Na kraju je opisano avarsko osvajanje Sirmija 582. godine, što se smatra simboličkim završetkom kasne antike u južnoj Panoniji.

Poglavlje „Rimski carevi sa prostora (zapadnog) Ilirika“ vjerovatno je jedan od zanimljivijih dijelova knjige, posebno iz perspektive savremenog čovjeka koji je često znatiželjan da sazna nešto više o svojim slavnim precima. U tom smislu Ilirik predstavlja prostor sa kojeg je porijeklom bio veliki broj vladara jedne od najvećih svjetskih država i civilizacija. U intervalu od cca 225 godina smijenilo se ukupno 11 rimskih vladara koji su bili ilirskog porijekla, od Decija koji je vladao sredinom 3. stoljeća, do Julija Nepota, jednog od posljednjih vladara zapadnoga dijela Carstva. Svi su ukratko predstavljeni u ovom poglavlju, prema hronološkom principu.

S obzirom na vrstu publikacije u knjizi se nalaze i određene zanimljivosti o Ilirima koje će vjerovatno biti interesantne čitaocima, poput gusarstva, jezika, sahranjivanja, naselja, predrasuda antičkih autora, ilirskih imena itd. Naravno, treba istaknuti da se radi o važnim temama koje su vrlo bitne za ukupno razumijevanje života stanovništva zapadnog Balkana u predrimsko i rimsko doba, ali su prezentirane iz naučno-popularne perspektive. Na kraju se nalazi leksikon ilirskih naroda, gdje su navedeni svi koji su poznati iz izvorne građe i oni koji su smatrani Ilirima. Posvećen im je prostor u skladu s njihovom historijskom ulogom. Završni dio knjige obuhvata bogatu bibliografiju, antičke izvore i sekundarnu literaturu, te biografiju autora.

Knjiga pod naslovom *Magični svijet Ilira-historija zaboravljene civilizacije* autora doc. dr. Amre Šaćić Beća, prof. dr. Salmedina Mesihovića i dr. Edina Veletovca predstavlja izuzetno djelo iz oblasti antičke historiografije. Na dopadljiv i popularan način obrađuje najvažnije teme iz perioda starog vijeka na prostoru Zapadnog Balkana. Strukturalno i metodološki zadovoljava sve kriterije kvalitetnog djela, te su brojna poglavlja tematski i hronološki dobro posložena u jednu cjelinu. Obuhvaćen je jako dug vremenski interval, od prehistorije do kasne antike, uz analizu najvažnijih vojnih, upravnih, privrednih i religijskih kretanja. Knjiga je jezikom i stilom prilagođena prosječnom čitaocu, ali i dovoljno

zanimljiva boljim poznavateljima ove tematike. Svakako, treba pohvaliti i izdavača što je prepoznao vrijednost teme i odabrao kompetentne autore za pisanje ovako važnog djela koje će nesumnjivo doprinijeti popularizaciji starijih razdoblja naše prošlosti.

Almir Marić

Progress and the Meaning of Baptism and the Ecclesiastical System in the Early Middle Ages

Mihai Dragnea, Christian Identity Formation Across the Elbe in the Tenth and Eleventh Centuries (Christianity and Conversion in Scandinavia and the Baltic Region, c. 800–1600, Vol. 1). New York – Bern – Berlin – Brussels – Vienna – Oxford – Warsaw: Peter Lang, 2021, pp. [I-VIII] 1-118.

Research into the early medieval history is one of the more demanding areas of the humanities in Europe, requiring inter/multi-disciplinary modes and means of research. This not only entails knowledge of general history (combined with ecclesiastical history) and its auxiliary disciplines, but also of art history, philology and linguistics, as well as archaeology, ethnology, etc. And medieval history is challenging for both young scholars or expert research fellows alike. We have before us the book *Christian Identity Formation Across the Elbe in the Tenth and Eleventh Centuries*. The book's author is young researcher and scholar Mihai Dragnea. The book was published in 2021 by Peter Lang Publishing (New York, etc.) as volume 1 of the newly established series "Christianity and Conversion in Scandinavia and the Baltic Region, c. 800–1600." Dragnea also serves as the series editor.

Right at the start, something should be said about the author. Mihai Dragnea is an associate researcher at the University of South-Eastern Norway (USN) School of Business/Department of Business, History and Social Sciences in Kongsberg. He received his Ph.D. in Medieval Studies at the School of Advanced Studies of the Romanian Academy (SCOSAAR), Nicolae Iorga Institute of History, Bucharest (2018). He is currently president of the Balkan History Association (BHA) and the editor of the journal *Hiperboreea*, which aims to develop and promote interdisciplinary and comparative study of the Balkan region and South-eastern Europe. He is also series editor for "South-East European History" at Peter Lang Publishing. His interests and research encompass various historical disciplines and sub-disciplines: political, cultural, military, economic, urban, literary and oral history, the history of science and communication, art history, religious history and archaeology, with a specific focus on cultural, social and political relations between the Germans, Scandinavians and Wends during the Middle Ages, the Viking Age, early Slavic ethnicity and state formation, and also identity and conflict in the Balkans.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

53

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2021.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 53, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*